



Aspekty praktyczne użyteczności sprawozdań finansowych

*TOMASZ WÓJTOWICZ**

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest praktycznym aspektom związanym z wykorzystywaniem sprawozdań finansowych jako wiarygodnego źródła informacji dla każdego odbiorcy sprawozdania finansowego, włącznie z inwestorami i bankami. W praktyce gospodarczej użyteczność sprawozdania finansowego jest wypadkową m.in. adekwatności prezentowanej informacji z punktu widzenia jej użytkownika (odbiorcy) oraz porównywalności sprawozdania zarówno w ujęciu pionowym (kolejno następujące po sobie okresy sprawozdawcze w ramach tej samej jednostki), jak i poziomym (prezentacja sprawozdania finansowego przedsiębiorstwa na tle branży). Przy tym porównywalność sprawozdań finansowych jest jednym z celów *Założeń koncepcyjnych*, ale nadal pozostaje trudna do osiągnięcia, chociażby z uwagi na zakres swobody oferowany przez MSR i MSSF. Przykładem jest proponowanie więcej niż jednej metody wyceny elementów bilansu opartej na pojęciu wartości godziwej. Co więcej, standardy te nie są spójne w przypadku rozpoznawania operacji gospodarczych w sprawozdaniach finansowych, pozwalają na różne interpretacje tego samego zdarzenia i wydają się zbyt złożone i skomplikowane dla końcowego użytkownika. W artykule szczegółowo opisano wyniki badania przeprowadzonego w 2014 r. pomiędzy uczestnikami indeksów WIG40 i Catalyst, potwierdzającego istnienie poważnych trudności w stosowaniu MSR/MSSF. Mimo wysiłków Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości na rzecz promowania wartości godziwej w sprawozdaniach finansowych, nadal trudno jest zapewnić wysoką jakość informacji finansowej.

Słowa kluczowe: wartość godziwa, wycena składników bilansu, przejrzystość, porównywalność i użyteczność sprawozdań finansowych.

Abstract

Usefulness of financial statements – practical aspects

The paper presents the practical aspects of using financial statements as a trustworthy and transparent source of information for all users of financial statements, including investors and banks. In business practice, usefulness of financial statements depends primarily on two factors: adequacy of financial information presented in the statements from end users' point of view and comparability of the statements in the vertical view (subsequent periods) as well as in the horizontal view (between entities in specific industry). Comparability of financial statements is the one of the aims of the Conceptual Framework, but it is still difficult to be achieved, among others because of leeway given by IAS/IFRS. The example of that is the IAS and IFRS proposal allowing more than one method of balance sheet elements valuation based on the fair value concept. Moreover they are not consistent in the case of business transactions recognition in financial statements, allow various interpretations of the same financial event and seem to be too complex and complicated for the end user. The paper elaborates the results of a survey executed in 2014 among participants of WIG40 and Catalyst index confirming serious difficulties in applying IAS/IFRS. Despite the International Accounting Standards Board's efforts to promote fair value in financial statements, it is still hard to ensure high quality of financial information.

Keywords: fair value, balance sheet elements valuation, transparency, comparability and utility of financial statements.

* Dr Tomasz Wójtowicz, kierownik Katedry Ekonomii, Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii TWP w Olsztynie, tomasz.wojtowicz@wsiie.olsztyn.pl

Wstęp

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR), zgodnie ze swoją koncepcją standaryzacji i harmonizacji rachunkowości, wprowadziły rozliczne obowiązki w obszarze prezentacji i wyceny zdarzeń gospodarczych. W Polsce obowiązek stosowania MSR/MSSF pojawił się w 2005 r., w tym kierunku nowelizowano także ustawę o rachunkowości. Zabiegi te nie uchroniły jednak światowej gospodarki ani przed kryzysami finansowymi (2008, 2014), ani przed przypadkami stosowania rachunkowości kreatywnej w sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw.

Jednym z często podkreślanych w literaturze przedmiotu powodów niskiej skuteczności procesów unifikacji rachunkowości jest permanentna dwubiegowość rachunkowości globalnej: współlistnieją obok siebie dwa odmienne (a w przeszłości często konkurencyjne) systemy sprawozdawcze: MSR/MSSF oraz US GAAP. Wskutek negatywnej weryfikacji zasad działania instytucji ratingowych (konsekwencje kryzysu finansowego w latach 2007–2010, który dotknął największe banki inwestycyjne i komercyjne na świecie: Lehman Brothers, Citigroup, Merrill Lynch, Morgan Stanley, Bank of America), a także wykrytych nieprawidłowości w prezentowaniu informacji finansowej przez kluczowe amerykańskie przedsiębiorstwa notowane na Nowojorskiej Giełdzie Papierów Wartościowych (New York Stock Exchange – NYSE), przyspieszono proces dostosowywania obu systemów rachunkowości.

Zdaniem autora niniejszego tekstu sytuacja inwestorów na międzynarodowym rynku kapitałowym nie uległa jednak istotnej poprawie. Nadal obowiązują przecież te same założenia, na których konstruowano system MSR/MSSF, a więc dostępność wielu opcji ujmowania i prezentacji danych finansowych oraz subiektywność oceny stopnia użyteczności danej informacji finansowej dla ostatecznego użytkownika (przede wszystkim inwestora lub kredytodawcy) przez autora sprawozdania finansowego.

Celem niniejszego artykułu jest identyfikacja czynników wpływających bezpośrednio na zmniejszenie użyteczności sprawozdania finansowego dla jego odbiorcy, przy czym przez odbiorcę sprawozdania finansowego autor rozumie, w ramach przyjętego na potrzeby tego opracowania modelu teoretycznego, wyłącznie osobę fizyczną lub prawną ponoszącą ryzyko finansowe związane z zaangażowaniem kapitału w dany podmiot sporządzający sprawozdanie finansowe. Przede wszystkim w przypadku tego rodzaju użytkowników wady informacji finansowej mogą spowodować wymierne konsekwencje finansowe (w celu uproszczenia modelu teoretycznego pominięto aspekty publicznoprawne, w tym podatkowe). Z kolei przez użyteczność sprawozdania finansowego autor rozumie jego porównywalność zarówno pionową (kolejno następujące po sobie okresy obrachunkowe w ramach tego samego podmiotu), jak i poziomą (na tle innych podmiotów z branży), a także ograniczony do minimum subiektywizm sporządzającego sprawozdanie w ocenie przydatności danej informacji finansowej dla zdefiniowanego powyżej użytkownika (w kontekście agregowania czy pomijania danych). W części empirycznej artykułu zawarto wyniki obserwacji przeprowadzonej na grupie przedsiębiorstw emitujących papiery wartościowe w ofercie publicznej.

Celem badań była analiza sposobu postrzegania zasad i regulacji MSR/MSSF przez wybrane podmioty w aspekcie:

- przejrzystości standardów,
- stopnia skomplikowania zasad i wytycznych,
- kryteriów wyboru metod wyceny bilansowej.

Przyjęto następującą hipotezę badawczą: „Najczęściej stosowanym kryterium wyboru metod wyceny składników bilansowych jest ich prostota (stopień skomplikowania) z punktu widzenia sporządzającego sprawozdanie finansowe”. W celu weryfikacji postawionej w taki sposób hipotezy posłużono się metodą ankietową. Ankieta została przeprowadzona w 2014 r. wśród uczestników indeksu mWIG40 oraz emitentów papierów dłużnych notowanych na rynku Catalyst i dotyczyła lat sprawozdawczych 2010–2013.

1. Założenia koncepcyjne w kontekście użyteczności sprawozdania finansowego

Jednym z założeń regulacji wprowadzanych przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (International Accounting Standards Board – IASB), a w ślad za nią przez Komisję Europejską (kolejne rozporządzenia) w obszarze rachunkowości jest zapewnienie porównywalności sprawozdaniom finansowym. Biorąc pod uwagę aktualny stan prawny, można zaryzykować twierdzenie, że porównywalność jest jednak drugorzędną cechą jakościową w konstrukcji standardów międzynarodowych (zarówno system MSSF, jak i system amerykański nie tylko nie wymieniają porównywalności wśród cech nadrzędnych, ale wręcz umieszczają ją na samym końcu cech jakościowych, traktując ją jako cechę podrzędną).

Założenia koncepcyjne, na których kanwie powstały poszczególne standardy rachunkowości, definiują również pojęcie użyteczności, do której odnosi się autor niniejszego artykułu: „informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym będą użyteczne, jeśli będą dla użytkowników: zrozumiałe, przydatne, wiarygodne oraz porównywalne” (paragrafy 25–42 *Założeń koncepcyjnych*).

Na potrzeby dalszej analizy przyjęto, że kluczowymi aspektami użyteczności sprawozdania finansowego będą:

- przydatność dla użytkownika (przy czym o przydatności nie może decydować subiektywna ocena sporządzającego sprawozdanie finansowe) oraz
- porównywalność sprawozdań, zarówno pionowa, jak i pozioma.

W przypadku innych cech sprawozdawczości finansowej, rekomendowanych również przez *Założenia koncepcyjne*, takich jak przydatność i wiarygodność, istnieje dość rozległy i niestety nadal subiektywny obszar interpretacyjny. Potrzeby odbiorców informacji finansowej o przedsiębiorstwie nie tylko nie są, ale i nie mogą być przecież tożsame z punktem widzenia osób sporządzających sprawozdanie. Żeby tak się stało, potrzebna byłaby dość abstrakcyjna w obecnych warunkach gospodarczych

unifikacja personalna, gdzie sporządzający sprawozdanie finansowe byłby jednocześnie inwestorem danego przedsiębiorstwa.

Zdefiniowane w *Założeniach koncepcyjnych* pojęcia przydatności i istotności informacji pozostawiają sporządzającym sprawozdania dowolność w doborze prezentowanych informacji finansowych, przy czym ocena istotności i użyteczności informacji leży po stronie sporządzającego sprawozdanie. „Przydatność” zwiększa w podobny sposób poziom uznaniowości, co jest wyraźnie sprzeczne z ideą obiektywizmu zawartą w postanowieniach *Założeń koncepcyjnych*. W standardach rachunkowości brakuje jednej, wspólnej normy odnoszącej się do podobnych tematycznie obszarów (MSSF w wielu przypadkach pozwalają stosować alternatywne, a często wykluczające się rozwiązania). Istnieje więc ryzyko, że taka niespójność może prowadzić do różnego postrzegania i odmiennej interpretacji tych samych faktów przez różne osoby lub podmioty, a w rezultacie, do odmiennego ujmowania, wyceny i prezentacji tych samych zdarzeń.

Konsekwencją subiektywnego charakteru standardów rachunkowości jest powstawanie sprawozdań sporządzanych według różnych sposobów podejścia i z zastosowaniem odmiennych rozwiązań, choć dopuszczonych przez MSSF. Z punktu widzenia chociażby inwestorów czy kredytodawców znacznie zmniejsza to porównywalność sprawozdań finansowych, która wydawała się priorytetem przy tworzeniu standardów rachunkowości (Ambroziak, 2010, s. 105–110).

Ujawnianie przez spółki, których akcje notowane są na giełdzie papierów wartościowych, polityki rachunkowości w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego, może jedynie zwrócić uwagę inwestora czy kredytodawcy na występowanie różnic rachunkowych i interpretacyjnych, nie pomoże mu jednak tych różnic całkowicie zniwelować. Biorąc pod uwagę obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych według MSSF, spoczywający tylko na wybranych podmiotach gospodarczych, wyraźne braki w użyteczności i porównywalności sprawozdań finansowych (a w konsekwencji sytuacji finansowej) ujawnią się przy analizie polskich podmiotów z segmentu MSP oraz na przykład ich odpowiedników działających w Austrii bądź w Belgii (przy założeniu, że będą to firmy z tej samej branży i o zbliżonym profilu).

Podobne problemy można napotkać w analizie amerykańskich Deklaracji pojęć (SFAC). Również w przypadku tych założeń postanowienia dotyczące użytkowników i celów sprawozdań finansowych okazują się sprzeczne z prezentowanymi cechami jakościowymi. Także i tu porównywalność stanowi dla Deklaracji pojęć (SFAC No. 2) podrzędną cechę jakościową sprawozdania (Ambroziak, 2010, s. 109–110).

Pytaniem otwartym pozostaje więc kwestia dalszej liberalizacji międzynarodowych standardów rachunkowości. Przez liberalizację autor rozumie właśnie dowolność interpretacyjną, subiektywizm oceny oraz mnogość zgodnych z tymi regulacjami metod prezentacji i wyceny zdarzeń gospodarczych. Jeśli MSSF/MSR/US GAAP miałyby sprzyjać procesowi harmonizacji rachunkowości, to regulacje te trzeba by raczej zaostrzać (w kierunku stosowania jednolitych metod i zasad, bez nadmiernego wyboru opcji pozostawianemu w gestii osób sporządzających sprawozdania finansowe).

2. Aspekty praktyczne stosowania standardów rachunkowości

Ograniczenie w użyteczności sprawozdań finansowych jest obserwowane także na gruncie krajowym. Poniżej przedstawiono najważniejsze różnice w wycenie bilansowej według MSR/MSSF i ustawy o rachunkowości (UoR), które mogą prowadzić do zaburzeń porównywalności informacji finansowej.

1. Rzeczowe aktywa trwałe – MSR 16 nakazuje ujmowanie istotnych części zamiennych (które w przyszłości zostaną zainstalowane do już użytkowanych środków trwałych) wśród rzeczowych aktywów trwałych, podczas gdy UoR zalicza wszelkiego rodzaju części zamienne do zapasów. Standard nakazuje ujmowanie w wartości początkowej środka trwałego kosztów jego przyszłego demontażu oraz kosztów regularnych, generalnych przeglądów wraz z częściami. Zezwala na wybranie jednej z dwóch metod wyceny składników rzeczowych aktywów trwałych: według modelu ceny nabycia lub kosztu wytworzenia, lub modelu opartego na wartości przeszacowanej, stanowiącej wartość godziwą danego składnika na dzień przeszacowania (bilansowy), pomniejszonej o dokonane w okresach następujących po ostatnim przeszacowaniu odpisy umorzeniowe oraz odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości. W przypadku UoR tylko w wyjątkowych sytuacjach można przeszacowywać wartość środków trwałych na podstawie rozporządzenia Ministra Finansów (Ambroziak, 2010, s. 181–182).
2. Wartości niematerialne – MSR 38 i MSSF 3 zezwalają na wybranie jednej z dwóch metod wyceny: według modelu ceny nabycia lub kosztu wytworzenia, lub modelu opartego na wartości przeszacowanej, stanowiącej wartość godziwą danego składnika na dzień przeszacowania (bilansowy), pomniejszonej o dokonane w okresach następujących po ostatnim przeszacowaniu odpisy umorzeniowe oraz odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości. MSR 38 zezwala także na aktywowanie kosztów prac rozwojowych będących jeszcze w toku ich realizacji (polskie prawo zezwala na aktywowanie w ramach wartości niematerialnych i prawnych tylko kosztów zakończonych prac rozwojowych). Według UoR nie można ujmować wyceny wartości niematerialnych i prawnych w wartości godziwej.
3. Należności i zobowiązania (rozrachunki) powinny być dyskontowane. Należności wycenia się według zamortyzowanego kosztu, z uwzględnieniem odpisu z tytułu trwałej utraty wartości (jeśli termin płatności jest długi, to wycena należności w wartości godziwej będzie niższa niż kwota nominalna należności, różnicę między wartością godziwą a nominalną ujmuje się jako przychody z tytułu odsetek w działalności finansowej. Z kolei wycena zobowiązań odbywa się według zamortyzowanego kosztu, z uwzględnieniem dotychczasowych spłat (Różańska, 2011, s. 380, 384; Gabrusewicz, red., 2011).
4. Aktywa finansowe – według MSR 39, MSR 32, MSSF 7 istnieją cztery kategorie aktywów finansowych:
 - a) aktywa finansowe przeznaczone do sprzedaży w bliskim terminie – wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy (od razu pojawiają się przychody,

- gdy nastąpi zwiększenie wartości oraz koszty, gdy nastąpi zmniejszenie wartości). Aktywa te mogą wykazywać charakter spekulacyjny;
- b) inwestycje utrzymywane do terminu wymagalności wyceniane według zamortyzowanego kosztu z zastosowaniem efektywnej stopy procentowej (tożsamego z metodą skorygowanej ceny nabycia, omówionej wyżej);
 - c) pożyczki i należności (udzielone pożyczki i należności z tytułu dostaw i usług) wyceniane według zamortyzowanego kosztu z zastosowaniem efektywnej stopy procentowej;
 - d) aktywa finansowe dostępne do sprzedaży – wszystkie pozostałe składniki są tu wyceniane według wartości godziwej, ale odnoszone na kapitał, a nie wynik finansowy. Jednostka ma dużą dowolność w zakresie zaliczania składników finansowych do tej grupy.

Możliwość wyboru księgowania według modelu wartości godziwej, historycznej czy też sprawozdawczości wartości szacunkowych ogranicza porównywalność danych ewidencyjnych, a tym samym zmniejsza użyteczność informacji finansowej. Podejście tak liberalne może przekładać się na zjawiska rachunkowości defraudacyjnej.

Troska Komisji Europejskiej, dotycząca jakości sprawozdań finansowych, znajduje swoje odzwierciedlenie w rekomendacjach tworzonych dla biegłych rewidentów. To właśnie oni powinni zapewniać stronom zainteresowanym wyższy poziom pewności co do składników bilansu i wyceny tych składników w dniu bilansowym (*Zielona Księga*, 2010, s. 7–8). Biegli rewidentzi mogą ujawniać, które składniki zostały zweryfikowane bezpośrednio, a które zostały zweryfikowane na podstawie zawodowego osądu, modeli wewnętrznych, hipotez i wyjaśnień kierownictwa badanej spółki (Mączyńska i in., red., 2011, s. 244).

Wynika z tego, że organy regulacyjne pozostawiają problem wiarygodności i porównywalności sprawozdań finansowych biegłym rewidentom i audytorom (a także pośrednio agencjom ratingowym), co nie jest wystarczające chociażby z perspektywy ostatnich kryzysów finansowych wynikających częściowo z takiego właśnie „kontraktu” zawieranego pomiędzy spółką a biegłym rewidentem.

Niezależnie od procesów harmonizacji i standaryzacji rachunkowości oraz ich użyteczności na potrzeby poszczególnych grup odbiorców w omówionym wyżej ujęciu, coraz bardziej zyskują na znaczeniu procesy aktualizacji wartości przedsiębiorstwa w sprawozdawczości finansowej, co również stanowi istotną wartość dla użytkowników sprawozdania finansowego. Niejednokrotnie wycena rynkowa spółek publicznych w sposób istotny odbiega od ich wartości księgowej. Zjawisko to jest prawdopodobnie jeszcze intensywniejsze w grupie spółek niepublicznych z segmentu MSP.

Tymczasem adekwatny do potrzeb stopień urynkowienia sprawozdania finansowego zapewniają dziś jedynie MSSF (pod warunkiem wybierania za każdym razem do wyceny wartości godziwej, gdy taka opcja jest dostępna). Samo pojęcie wartości godziwej, a zwłaszcza metody jej ustalania podlegają jednak tym samym procesom

liberalizacyjnym (według definicji omówionej wyżej) co same MSR/MSSF zbudowane na podstawie *Założeń koncepcyjnych*. Oznacza to, że proces stosowania i ustalania wartości godziwej jest również w dużym stopniu subiektywny (w zakresie wyboru metodologii przez sporządzającego sprawozdanie finansowe) oraz dość skomplikowany, jak to potwierdziły wyniki badań ankietowych, zaprezentowane w dalszej części artykułu.

Urealnienie wyceny bilansowej to proces niekoniecznie związany z uwzględnianiem bieżących notowań rynkowych składników aktywów i pasywów. Istotnym elementem wyceny na dzień bilansowy jest korekta o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości.

Zgodnie z treścią ustawy o rachunkowości trwała utrata wartości zachodzi wtedy, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości w znaczącej części lub w całości uprzednio przewidywanych korzyści ekonomicznych (np. pod wpływem zmiany technologii produkcji). Wtedy następuje aktualizacja wartości składnika do poziomu ceny sprzedaży netto lub gdy ta cena jest niemożliwa do ustalenia – do poziomu określonej w inny sposób wartości godziwej. Cena sprzedaży netto to możliwa do uzyskania na dzień bilansowy cena sprzedaży składnika, bez podatku od towarów i usług, akcyzowego, pomniejszona o rabaty, opusty i inne podobne zmniejszenia oraz koszty związane z przystosowaniem owego składnika do sprzedaży i dokonaniem tej sprzedaży.

Ma to swoje konsekwencje szczególnie w okresie różnych faz cyklu gospodarczego, cyklu przedsiębiorstwa oraz cyklu produktu. Utrata wartości:

- zapasów (spadek cen, zmiana technologii, zmniejszenie zapotrzebowania na produkty gotowe),
- należności (spory handlowe, pogorszenie kondycji finansowej dłużnika) czy
- inwestycji (zawirowania na rynku nieruchomości czy rynku kapitałowym oraz pieniężnym, w tym walutowym)

może sięgnąć w skrajnych przypadkach nawet 100%.

Odpisy aktualizujące zmniejszające wartość aktywów są zaliczane do pozostałych kosztów operacyjnych, odpisy przywracające (zwiększające) wartość środkiem trwałym i wartościom niematerialnym i prawnym, które objęte zostały uprzednio odpisem aktualizującym, są zaliczane do pozostałych przychodów operacyjnych (podobnie jak odpisy aktualizacyjne zapasów wyrobów gotowych, towarów, materiałów oraz należności) (Czubakowska i in., 2009). Innym miejscem ewidencjonowania odpisów aktualizacyjnych, czy też korekty wartości składników bilansu w celu ich urealnienia, są przychody i koszty finansowe.

Posiłkując się ustawą o rachunkowości, można wymienić następujące cechy i różnice w sposobach wyceny składników majątku:

- wartości niematerialne i prawne – nie ma możliwości bieżącej wyceny tych elementów według wartości rynkowej lub wartości godziwej, w ich przypadku decyduje koszt historyczny;

- składniki rzeczowych aktywów trwałych – nie ma możliwości bieżącej wyceny środków trwałych według wartości rynkowej lub wartości godziwej. Taką możliwość mają natomiast jednostki prowadzące rachunkowość opartą na MSR/MSSF (par. 29 MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe”) (Gabrusewicz, red., 2011);
- należności długoterminowe i krótkoterminowe – wykazywane są w kwocie wymaganej zapłaty, ale z zachowaniem zasady ostrożności, po uwzględnieniu ewentualnych odpisów aktualizacyjnych;
- inwestycje długoterminowe – wykazywane są w cenie nabycia pomniejszonej o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości lub w wartości odpowiadającej cenie rynkowej lub inaczej ustalonej wartości godziwej;
- zapasy – wyceniane są w cenie nabycia lub koszcie wytworzenia, jednak ich wartość bilansowa nie może być wyższa od ceny ich sprzedaży netto na dzień bilansowy;
- inwestycje krótkoterminowe – dla których brak jest ogólnych zasad wyceny, są one uzależnione od charakteru konkretnej pozycji. Krótkoterminowe aktywa finansowe są wykazywane w wartości odpowiadającej wartości godziwej danego składnika lub w wartości będącej niższą spośród: cena nabycia i wartość godziwa (cena rynkowa), lub wyceniane według metody skorygowanej ceny nabycia, o ile określono dla nich termin wymagalności, przy czym środki pieniężne wykazuje się w ich wartości nominalnej lub kursu średniego NBP na dzień bilansowy dla walut (Czubakowska i in., 2009).

Zarówno w MSR/MSSF, jak i ustawie o rachunkowości wielokrotnie wymienia się pojęcie wartości godziwej: „wartość godziwa to kwota, za jaką dany składnik mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane, na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami” (UoR).

Wartość godziwą instrumentów finansowych stanowi najczęściej cena rynkowa pomniejszona o znaczące koszty przeprowadzenia transakcji (MSSF). Wartość godziwa w przypadku istnienia aktywnego rynku to cena rynkowa, za którą pozycje aktywów można byłoby sprzedać lub zaspokoić zobowiązania pomiędzy świadomymi i dobrze poinformowanymi stronami na warunkach rynkowych. Jeżeli jednak nie istnieje aktywny rynek dla danego instrumentu, jednostka wyznacza wartość godziwą przy zastosowaniu technik wyceny, czyli poprzez:

- wykorzystanie ostatnich transakcji rynkowych przeprowadzonych bezpośrednio pomiędzy dobrze poinformowanymi stronami,
- analizę zdyskontowanych przepływów pieniężnych,
- model wyceny opcji.

W przypadkach, w których nie można pozyskać informacji o cenach zawieranych aktualnie na rynku transakcji o podobnym charakterze, jednostka powinna ustalić wartość godziwą za pomocą innej techniki wyceny, w ramach której „w jak największym stopniu wykorzystuje się odpowiednie obserwowalne dane wejściowe i w jak najmniejszym stopniu stosuje się nieobserwowalne dane wejściowe” (MSSF 13).

Wycena w wartości godziwej składnika aktywów niefinansowych powinna uwzględniać zdolność uczestnika rynku do osiągnięcia korzyści ekonomicznych poprzez jak największe i najlepsze wykorzystanie składnika aktywów lub jego sprzedaż innemu uczestnikowi rynku, będącemu w stanie zapewnić jak największe i jak najlepsze wykorzystanie tego składnika aktywów. To – jak największe i jak najlepsze wykorzystanie składnika aktywów – powinno spełniać następujące kryteria:

- wykorzystanie, które jest fizycznie możliwe (np. lokalizacja lub wielkość danego składnika),
- wykorzystanie, które jest prawnie dopuszczalne (uwzględniające wszelkie ograniczenia prawne nałożone na wykorzystanie składnika aktywów),
- wykorzystanie, które jest wykonalne finansowo (zdolne zapewnić oczekiwane poziomy przepływów finansowych/dochodu/rentowności).

Powyższa definicja doprecyzowująca koncepcję wartości godziwej zawiera kolejną dawkę subiektywizmu po stronie sporządzającego sprawozdanie finansowe.

Podejście dochodowe jest niezwykle istotne w wycenie aktywów finansowych, w tym głównie inwestycji w akcje i obligacje, zwłaszcza w sytuacji braku aktywnego rynku, lub gdy ten aktywny rynek wykazuje oznaki słabości (choćby zbyt niski wolumen obrotów, brak regularności notowań itp.). Każdorazowo akceptacja poprawności zastosowania danej techniki wyceny leży po stronie audytora badającego sprawozdanie finansowe jednostki, co – jak już podkreślono powyżej – nie rozwiązuje problemu niedostatecznej porównywalności i użyteczności informacji finansowej w obecnym kształcie prawno-regulacyjnym rachunkowości.

3. Opinie dotyczące stosowania standardów rachunkowości – wyniki badań ankietowych

Ankieta przeprowadzona w 2014 r. wśród polskich podmiotów gospodarczych zobowiązanych do stosowania MSR/MSSF w swojej sprawozdawczości ujawniła m.in. problem przejrzystości i skomplikowania wyceny składników bilansowych. Okazało się, że stosowanie w praktyce wartości godziwej do wyceny bilansowej natrafia na istotne problemy, co przeczy idei użyteczności i prostoty standardów rachunkowości określonych w *Założeniach koncepcyjnych*.

W grupie badawczej (łącznie 57 podmiotów reprezentujących różne branże), złożonej z uczestników indeksu mWIG40 oraz losowo wybranych 17 emitentów obligacji korporacyjnych notowanych na rynku Catalyst, przeprowadzono krótką ankietę na temat stosowania MSR/MSSF w sprawozdawczości finansowej. Grupa docelowa została utworzona z przedsiębiorstw mających obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych według standardów międzynarodowych oraz ustawy o rachunkowości.

Poniżej przedstawiono uzyskane wyniki badań ankietowych.

Tabela 1. Aspekty praktyczne stosowania MSR/MSSF wśród emitentów publicznych w Polsce w latach 2010–2013

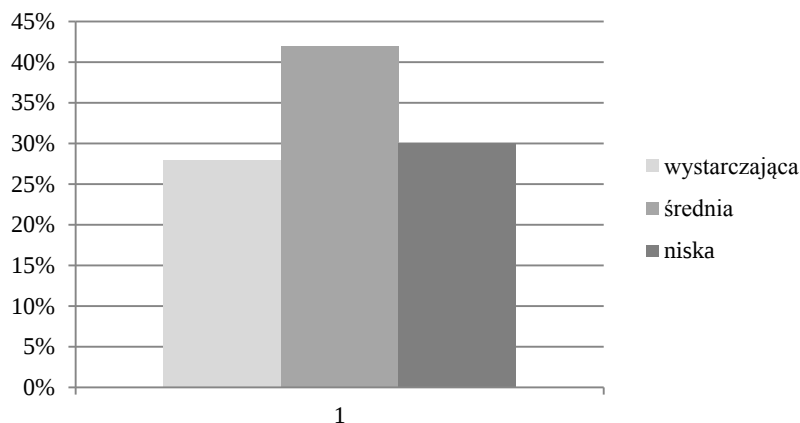
Lp.	Spółka	Branża	Przejrzystość zasad i regulacji MSR/MSSF (wysoka, średnia, niska)	Stopień skomplikowania metod wyceny bilansowej MSR/MSSF (wysoki, średni, niski)	Kryteria wyboru metody wyceny bilansowej (adekwatność, stopień skomplikowania, sugestia audytora)
1.	A	chemia	średni	wysoki	stopień skomplikowania
2.	B	producent AGD	średni	średni	sugestia audytora
3.	C	energetyka	niski	wysoki	stopień skomplikowania
4.	D	chemia	niski	średni	sugestia audytora
5.	E	budownictwo	średni	wysoki	adekwatność
6.	F	bankowość	wysoki	niski	adekwatność
7.	G	chemia	niski	wysoki	stopień skomplikowania
8.	H	motoryzacyjna	średni	średni	stopień skomplikowania
9.	I	obuwnicza	średni	średni	adekwatność
10.	J	rozrywka elektronika	niski	średni	sugestia audytora
11.	K	chemia	wysoki	wysoki	sugestia audytora
12.	L	medialna	wysoki	wysoki	adekwatność
13.	M	gastronomiczna	średni	średni	stopień skomplikowania
14.	N	deweloperska	średni	średni	stopień skomplikowania
15.	O	FMCG	niski	wysoki	stopień skomplikowania
16.	P	energetyka	średni	wysoki	adekwatność
17.	R	energetyka	wysoki	wysoki	adekwatność
18.	S	produkcja mebli	niski	wysoki	stopień skomplikowania
19.	T	rozrywka (kina)	wysoki	niski	sugestia audytora
20.	U	bankowość	wysoki	niski	adekwatność
21.	W	finansowa	wysoki	niski	adekwatność
22.	X	nieruchomości	średni	średni	sugestia audytora
23.	Y	bankowość	wysoki	niski	adekwatność
24.	Z	telekomunikacja	niski	wysoki	stopień skomplikowania
25.	AA	bankowość	wysoki	niski	adekwatność
26.	BB	usługi pocztowo-kurierskie	niski	niski	sugestia audytora
27.	CC	windykacyjna	średni	średni	stopień skomplikowania
28.	DD	aluminium	średni	średni	stopień skomplikowania
29.	EE	telekomunikacja	niski	średni	stopień skomplikowania
30.	FF	bankowość	wysoki	niski	adekwatność
31.	GG	telekomunikacja	wysoki	wysoki	sugestia audytora
32.	HH	farmaceutyka	średni	wysoki	stopień skomplikowania
33.	II	kolejowa	niski	wysoki	stopień skomplikowania
34.	JJ	turystyczna	wysoki	średni	sugestia audytora
35.	KK	kolejowa	średni	średni	sugestia audytora
36.	LL	wyroby gumowe	niski	średni	stopień skomplikowania
37.	MM	budownictwo	średni	średni	sugestia audytora
38.	NN	rozrywkowa	wysoki	średni	adekwatność
39.	OO	spożywcza	średni	wysoki	sugestia audytora
40.	PP	energetyka	wysoki	niski	adekwatność

Lp.	Spółka	Branża	Przejrzystość zasad i regulacji MSR/MSSF (wysoka, średnia, niska)	Stopień skomplikowania metod wyceny bilansowej MSR/MSSF (wysoki, średni, niski)	Kryteria wyboru metody wyceny bilansowej (adekwatność, stopień skomplikowania, sugestia audytora)
41.	RR	nieruchomości	średni	średni	adekwatność
42.	SS	elektronika użytkowa	niski	średni	stopień skomplikowania
43.	TT	sprzęt komputerowy	niski	średni	stopień skomplikowania
44.	UU	doradztwo finansowe	średni	wysoki	stopień skomplikowania
45.	WW	bankowość	średni	średni	stopień skomplikowania
46.	XX	bankowość	średni	wysoki	sugestia audytora
47.	YY	bankowość	wysoki	wysoki	sugestia audytora
48.	ZZ	deweloperska	średni	średni	stopień skomplikowania
49.	AAA	sieci handlowe	niski	niski	sugestia audytora
50.	BBB	deweloperska	niski	niski	stopień skomplikowania
51.	CCC	deweloperska	niski	średni	adekwatność
52.	DDD	FMCG	wysoki	wysoki	stopień skomplikowania
53.	EEE	obuwnicza	średni	średni	stopień skomplikowania
54.	FFF	windykacyjna	niski	średni	stopień skomplikowania
55.	GGG	górnictwo	średni	wysoki	sugestia audytora
56.	HHH	logistyka	średni	niski	sugestia audytora
57.	III	chemia	średni	średni	adekwatność

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Tylko 28% (16 firm) respondentów uznało za wystarczająco przejrzyste standardy rachunkowości stosowane w swoich spółkach. Były to głównie branże: bankowość, energetyka, rozrywka. Aż 42% respondentów (24 firmy) określiło stopień przejrzystości standardów jako średni, a niemal 30% (17 firm) jako niski.

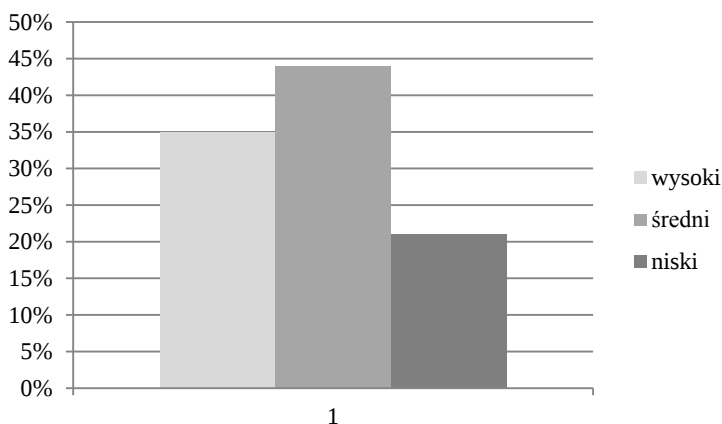
Rysunek 1. Przejrzystość zasad i regulacji MSR/MSSF



Źródło: opracowanie własne.

Stopień skomplikowania metod wyceny bilansowej, zawartych w MSR/MSSF, okazał się wysoki dla 35% respondentów (20 firm), prawie 44% (25 firm) uznało go za średni, a tylko 21% (12 firm) zgodziło się z niskim stopniem skomplikowania metod wyceny. Wśród tych ostatnich dominowały ponownie banki.

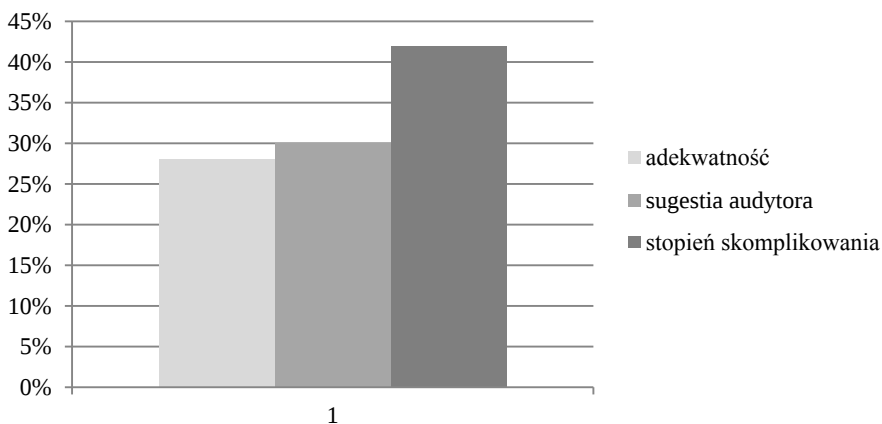
Rysunek 2. Stopień skomplikowania metod wyceny bilansowej według MSR/MSSF



Źródło: opracowanie własne.

Aż 42% respondentów (24 firmy) kierowało się stopniem skomplikowania metody wyceny przy wyborze metod dozwolonych przez standardy rachunkowości i jednocześnie dostępnych dla spółki. Tylko 28% (16 firm) jako główne kryterium wyboru metody wyceny bilansowej uznało jej adekwatność, a prawie 30% (17 firm) wskazało sugestię audytora.

Rysunek 3. Kryteria wyboru metody wyceny bilansowej



Źródło: opracowanie własne.

Dość rzadkie kierowanie się adekwatnością w wyborze metod wyceny bilansowej oznacza zdaniem autora bardzo niepokojące zjawisko w kontekście użyteczności sprawozdania finansowego dla inwestora czy też podmiotu kredytującego firmę. Oczywiście dokonywane wybory mieszczą się w granicach obowiązującego prawa i przyjętych regulacji, jednak posługiwanie się adekwatnością jako zasadą nadrzędną niewątpliwie podniosłoby jakość sporządzanej informacji finansowej. Konstruowanie polityki rachunkowości, zaczynając od celów odnoszących się do struktury i wartości bilansu czy rachunku zysków i strat, które chce się osiągnąć, może prowadzić do zaciemnienia obrazu finansów firmy, co pozostawałoby w sprzeczności z zasadą *true and fair view*, mimo pozornej zgodności z międzynarodowymi standardami rachunkowości.

Podsumowanie

Wyniki te są potwierdzeniem braku przejrzystości i nadmiernego skomplikowania regulacji w obszarze rachunkowości. Adekwatność przyjętych metod, rozumiana także jako dopasowanie informacji finansowej do potrzeb inwestora – odbiorcy sprawozdania finansowego, rzadko staje się pierwszoplanowym kryterium wyboru.

Nie sprzyja to również aspektowi porównywalności informacji finansowej. Użytkownik sprawozdania finansowego nadal może mieć uzasadnione wątpliwości odnośnie do jakości prezentowanej przez spółki informacji. Zarówno subiektywizm i swoboda w doborze i sposobie prezentacji informacji, jak i brak konsekwencji w stosowaniu wyceny rynkowej składników bilansu (obowiązek ten dotyczy tylko części pozycji), uzupełniony mnogością metod wyceny, prowadzą nie tylko do problemów interpretacyjnych, ale także narażają użytkowników sprawozdań finansowych angażujących kapitał w finansowanie spółki na dodatkowe ryzyko.

Literatura

- Ambroziak M. (2010) *Analiza sprawozdań finansowych. T. 1. Zrozumieć sprawozdanie polskie, MSSF, US GAAP*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Błażyńska J. (2015) *Użyteczność informacji finansowych sprawozdań finansowych*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań.
- Czubakowska K., Gabrusewicz W., Nowak E. (2009), *Przychody – koszty – wynik finansowy przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa.
- Gabrusewicz W. (red.) (2011), *Rachunkowość finansowa dla profesjonalistów*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce – Zarząd Główny w Warszawie, Warszawa.
- Gierusz B., Martyniuk T. (2009), *Rola rachunkowości w świetle społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa (CSR)*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, SGH, Warszawa.
- Jaruga A.A. (2002), *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Luty Z. (2010), *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 56, SKwP, Warszawa.

- Nowak A. (2013), *Modele badania sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Panfil M., Szablewski A. (red.) (2011), *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, Poltext, Warszawa.
- Sawicki K. (2009), *Dylematy przydatności i wiarygodności informacji w sprawozdaniach finansowych przedsiębiorstw*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, SGH, Warszawa.
- Śniezek E., Wiatr M. (2010), *Wybrane aspekty odwzorowania zasad „true and fair view” w bilansie XXI wieku*, [w:] B. Micherda (red.), *Perspektywy rozwoju rachunkowości, analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce*, t. II, „Studia i Prace Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, nr 14.
- Zielona Księga. *Polityka badania sprawozdań finansowych: lekcje wyciągnięte z kryzysu* (2010), Komisja Europejska.

Akty prawne i regulacje środowiskowe

- MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe” (od 2005 r., zm. w 2012 r.).
- MSR 32 „Instrumenty finansowe – prezentacja” (od 2005 r., zm. w 2007 r., zm. w 2011 r.).
- MSR 38 „Aktywa niematerialne” (od 2004 r.).
- MSR 39 „Instrumenty finansowe – ujmowanie i wycena” (od 2005 r., zm. w 2013 r.).
- MSSF 3 „Połączenia przedsięwzięć” (2004 r., zm. w 2008 r.).
- MSSF 7 „Instrumenty finansowe – ujawnianie informacji” (od 2007 r., zm. w 2011 r.).
- MSSF 13 „Wycena w wartości godziwej” (od 2013 r.).
- SFAC – Statement of Financial Accounting Concepts, issued by the Financial Accounting Standards Board.
- Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jednolity, Dz. U. 2013, poz. 330.
- Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*, Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, 2001–2010.